

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК [378.015.31:316.42]:379.8

Н. О. Максимовська, М. І. Максимовський

ІСТОРІЯ СТУДЕНТСЬКОГО ДОЗВІЛЛЯ: СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ АСПЕКТ

В сучасних умовах інформаційного суспільства, коли глобалізація та інформатизація доволі неоднозначно впливають на соціальний розвиток соціальних суб'єктів, студентство, його соціальна життєдіяльність привертають особливу увагу, оскільки саме студентська молодь йде в авангарді світу знань. Здобуваючи професію та освіту, ця соціальна група має стати спільнотою, котра зможе у майбутньому транслювати соціально-позитивні настанови, які отримала під час навчання у закладах вищої освіти. Таке завдання має вирішуватися зокрема через активізацію соціального виховання у позанавчальній діяльності та сфері дозвілля студентства. Оскільки саме в дозвіллі віддзеркалюються дійсні прагнення особистості, відбувається вільний вибір діяльності, необхідно розглянути тенденції соціально-виховного значення студентського дозвілля в історичній ретроспективі, що дозволить з'ясувати сучасні можливості та перспективи розвитку соціально-виховного спрямування дозвілля студентів.

Проблематика соціальної життєдіяльності студентства цікавила вчених у різні історичні періоди та узагальнювалася істориками педагогіки (Л. Модзолевський, П. Монро та ін.) різних часів. Соціально-виховне спрямування дозвілля студентів відстежується у роботах сучасних учених І. Курлішук, С. Пішун, А. Рижанова, С. Савченко, О. Севаст'янова, І. Сидор, О. Тадля та інші учені. Історичні особливості студентського повсякдення та дозвілля в Україні досліджували О. Бадер, А. Возняк, Л. Посохова, Н. Хоменко та ін. Основи виховання та позанавчальної діяльності у перших вищих навчальних закладах нашої країни досліджували В. Баранівський, В. Горський, О. Карасьова, О. Рубаха. Однак, соціально-виховний аспект дозвілля студентської молоді в історичному контексті не розглядався вченими. Відтак, метою публікації є відстеження в історичній ретроспективі соціально-виховного спрямування студентського дозвілля.

Як доволі автономна соціальна група студентство сформувалося за часів Середньовіччя та розвивалося разом зі змінами у соціокультурному житті соціуму. На думку істориків педагогіки, ще у Середньовіччі склалися обставини, які «сприяли обміну ідей, розширенню розумових горизонтів», з плином часу приходило усвідомлення того, що необхідно гармонізувати соціальне існування, а саме коли виникала необхідність, за

свідченням П. Монро, «інші види діяльності привести до ладу у складному суспільному механізмі, вони (тевтонці) звертали свої духовні здібності до розумових занять» [10, с. 259 – 260].

Характеристика філософсько-педагогічної моделі середньовічної освіти, зокрема університетської, віддзеркалює тогочасні уявлення про можливості цього рівня набуття знань, надає певної характеристики і соціально-виховного значення закладу вищої освіти тих часів. Так, наприклад, у роботах голови Паризької кафедральної школи, автора «Дидаскаліону» (трактату про систему середньовічної освіти) Гуго Сен-Вікторського (бл. 1096-1141) відстежується ідея про поєднання релігійної та світської складових у вихованні студентів для посилення його змістовності. На його думку, студентам необхідні три речі: природні здібності, старанність та доброзвичайність..., яка проявляється в схвальному житті, коли добрі нориви поєднуються з пізнанням [1]. Водночас наступне твердження відбиває традиційне для того часу уявлення про проведення часу студентами. «Мало похвальна наука, що заплямована порочним життям. Добрий учень має виявляти смирення та лагідність, він має бути вільним від порожніх турбот та тілесних спокус». З певним ступенем відносності ці слова можна віднести до ставлення до діяльності студентів у вільний час, як була неоднозначною за спрямуванням [1]. Отже, у твердженнях середньовічного освітянина відстежується перспектива гармонійного поєднання різних видів діяльності для розвитку особистості студента. Ставляться вимоги до нового прошарку представників тогочасного суспільства.

Неоднозначним у досліджуваній період було уявлення про студентське проведення вільного часу. Л. Модзалевский зважає на те, що «стосовно університетського юнацтва власне наука діяла не зовсім у напрямі виховання. Звичай були грубі, ворожнеча розділяла учнів на багато таборів. Але й це невгамовне бродіння у середовищі вільної молоді було за своїми наслідками більш плідне попереднього оціпенілого застою монастирських шкіл з їх суворою дисципліною» [9, с. 248]. Перші дозвіллі в подібання студентської молоді були далекі від соціально позитивних проявів. «Дійсно, більшість студентів проводила багато часу у льохах та на вулицях, ніж в колегіях, марно витрачаючи час і гроші» [9, с. 250]. Безумовно, тільки здобуття знань, не є універсальним для становлення особистості студента. Отже, становлення університетів відбувалося водночас із моральним приборканням студентів та устаткуванням студентської життєдіяльності поза навчанням (у вільний час).

Але в той же час традиції студентського дозвілля проходили неоднозначний етап становлення, наприклад, «на святках студенти давали такі театральні вистави, маскаради, що іноді їх розгул під маскою мав більш небезпечні розміри, які викликали суворі переслідування з боку влади» [9, с. 250]. Однак, зупинити процес реалізації дозвіллієвих потреб було складно, оскільки демократизація освіти сприяла зміні

уявлень про сутність людини, зі зміною моделі освіти дозвілля поступово стало її частиною.

Соціально-виховне значення виявилось в тому, що з усвідомленням необхідності становлення тогочасної соціальності студентства, з розвитком культури університетського середовища відбувалися зміни і в проведенні дозвілля, з'являлися перші форми позанавчальної дозвіллевої діяльності. Згодом «відмінною рисою академічного побуту були різні свята та церемонії, загальні та приватні, за факультетами і національностями; участь у них брали всі академічні громадяни: і професори, і студенти» [9, с. 250]. Отже, через врегулювання дозвілля вбачалося гармонійне єднання навчальної та позанавчальної діяльності студентства разом із викладацьким складом.

Важливими для усвідомлення соціально-виховного значення студентського дозвілля є висновки зарубіжних істориків, які ґрунтуються на даних перекладів уставів середньовічних університетів, щоденників та журналів середньовічних студентів, що вели записи розважальних заходів. Підтвердження цьому знаходимо у дослідженні С. Оверман. Модель студентського розпорядку, що регламентувала студентське життя (*opera scholarium*), передбачала такі дії: вмивання, одягнення, читання молитов та ін. Передбачалися також прогулянки у неділю та обговорення під час них лекцій та перегляд записів. Наставляли також не втрачати часу та зневажати тілесні заняття. Режим означених ритуалів доповнювався детальним списком занять, що заборонялися («Довідник Досконалого Студента» (1495)), зокрема не знаходитися на вулиці після означеного часу, не грати з мірянами у неділю, не плавати і не валяти дурня в навчальні дні, не спати під час обіду, не бити дітей, не псувати книги, не вчиняти безладу, не розмовляти глупо, не співати під час важливих заходів, не ламати дерев або не «творити комедію» у церквах та на цвинтарях [17].

За узагальненням автора, у цілому середньовічні викладачі були байдужими до питань дозвілля, а фізичне його проведення та спорт оцінювався негативно. Університети не надавали приміщень для дозвілля студентів, однак іноді знаходилися певні площадки для ігор (на кшталт крокету, або стрільби і луку, чи м'яч або вигадані ігри). В університетах півночі Європи популярним був футбол.

Ігри часто супроводжували ставки, що вважалося розповсюдженим пороком серед студентів. Болонським студентам не дозволялося грати прилюдно та заходити в ігрові будинки. Характерною рисою середньовіччя було те, що тиск правил був слабшим поза межами закладу освіти. Студенти під час дозвілля задовольнялися як невинними заняттями, так і небезпечними захопленнями. Серед сміливих студентів були популярні фехтувальні двобої. Студенти коледжів Парижу та Кембриджу грали в шахи, які не заборонялися доки гра залишалася приватною. Розповсюдженою забавою було полювання з яструбом та інші види [17].

До видовищ студенти майже не допускалися, однак, не дивлячись на незгоду Церкви, іноді відвідували лицарські турніри різних видів. На деякі свята студенти приєднувалися до загального святкування. Це були релігійні драми чи виступи мімів. Однак на день Св. Миколи (покровителя студентів), ставилися містерії власне студентами. Під час загальних карнавалів поведінка була нестримною та вульгарною, іноді це призводило до заборон брати в них участь. Захоплення мистецтвом не було під забороною, студенти грали на музичних інструментах, декламували вірші, брали участь у балах [17].

З наведених історичних фактів та узагальнень можна зробити висновок, що саме з цього протиріччя між позитивним та негативним способом соціальної життєдіяльності у вільний від навчання час й зароджується соціально-виховне спрямування дозвілля, яке полягає у сприянні чи гальмуванні розвитку соціальності студентства відносно тогочасних соціальних умов.

Водночас, з'являються перші спроби гармонізувати соціально-виховне значення дозвілля студентів, які передбачають наступність та гармонійне поєднання традицій попередніх періодів та новації в позитивно-спрямованому студентському дозвіллі. А. де Лібера розглядає навчальні товариства при університетах як прототип філософської дружби, а університетське життя ототожнює з дозвіллям в Аристотелевому розумінні. Тому середньовічний університет є джерелом споглядального життя, мета якого – інтелектуальне товаришування. Саме в університетських диспутах обговорюються актуальні світоглядні проблеми та узгоджуються суперечливі істини світобуття. Студентське товариство, на думку автора, це продовження грецького ідеалу дозвілля. У соціальній структурі, в якій навчання сприймається як дозвілля, життя може бути цілком присвячене насолоді інтелектуальною діяльністю [7, с. 202 – 203]. Отже, специфічним для студентів було інтелектуальне дозвілля, яке має соціально-виховне значення, оскільки полягає у створенні інтелектуального середовища для консолідації спільноти студентів у сфері вільного часу.

Таким чином, саме дозвілля студентів відбивало суперечливість соціального становлення молодої людини. Оскільки у межах навчання існувала жорстка регламентація, то істинні вподобання виявлялися під час дозвілля. Ставало зрозумілим, що без урегулювання життєдіяльності у вільний час неможливе повноцінне соціальне функціонування цієї категорії соціальних суб'єктів. Для нашого дослідження важливо усвідомлювати, що з появою нових форм проведення вільного часу змінювалося уявлення про можливість середньовічної освіти в цілому, з'являлася певна студентська субкультура, яка мала соціально-виховний вплив, представники якої виявляли себе, зокрема й у дозвіллі.

З плином часу відбуваються зміни у соціально-виховному спрямуванні студентського дозвілля, але це відбувається повільно. За часів Відродження стан студентського вільного часу дещо змінюється.

Е. Чемберлін зважає на те, що «день починався з 5 ранку й продовжувався до 9-10 вечора, що відповідало робочому дню простолюдинів. Їх відпочинок та розваги в університетах були зведені до мінімуму. Звичним спортом були гра у кості, півневі бої та роззодорювання ведмеда, розваги заборонені. Втім, так само були заборонені задоволення на кшталт танців, пирувань та простих ігор. Головною забавою залишалися сутички «міських з ученими», типові для всіх міст» [16, с. 32].

Про поширення впливу студентського дозвілльєвого буття поза межі навчального закладу, що також має соціально-виховний аспект, свідчить значущість останнього для розвитку міста, в якому він знаходиться. Однак, саме Е. Чемберлін зазначає, що «Обивателі були налаштовані проти студентів: грошей місту вони не приносили, а безлад влаштовували. Молодь, яка за будь яку ціну, долаючи злидні, грабуючи та воюючи, йшла Європою, щоб навчатися в університеті, була не схильна товаришувати з парижанами. Іноді навіть створювалися угруповання, що були озброєні, які тероризували місто, доки не отримували відсіч з боку міської влади. Отже, до моменту отримання ступеню, студент був добре підготовлений до битви життя» [16, с. 32].

Отже, можна узагальнити, що студенти під час дозвілля захоплювалися як позитивною, так і доволі небезпечною діяльністю. Пізніше у закладах вищої освіти будуть просуватися погляди на гармонійний інтелектуальний, фізичний, естетичний розвиток, та значення для цього занять у вільний від навчання час.

Наприклад, з часом посилювалося значення дозвілля студентів, яке набуло ознак соціально-позитивної діяльності. Це відбувалося зокрема під час активізації сетльмент руху у Англії та США наприкінці XIX ст. У переважній більшості з населенням у сетльмент-центрах у вільний від навчання час працювали студенти, які оселялися в найбідніших кварталах Лондона, а пізніше і бідних міських районах по всій Великобританії, щоб на собі відчути всі незручності бідності і проводити соціальну роботу на місцях. Вони були провідниками освіти, різних видів культурної діяльності, помічниками місцевих жителів у вирішенні радикальних соціальних проблем [3, с. 75].

Відтак, можна зауважити, що саме університетське виховання стало провідним у справі зміни ставлення до розваг та фізичного вдосконалення у сфері дозвілля, розширення його значення для цієї категорії молоді, що уможлиблює аналіз соціального розвитку сучасного студентства як авангарду змін, зокрема в аспекті соціально-виховного впливу дозвілля.

Студентське життя у перших вищих навчальних закладах України досліджували В. Баранівський, В. Горський, О. Карасьова, Л. Посохова, О. Рубаха та ін. Однак, здебільшого увага вчених довгий час акцентувалася на вивченні навчально-виховного процесу, в історичних джерелах інформація щодо дозвілля майже не фіксувалася, оскільки

офіційні документи не мали такої мети.

Вчені звертають увагу на загальні основи виховання у Києво-Могилянській академії і сходяться у думці про превалювання принципів гуманізму та демократизації, що впливало на діяльність у вільний час, зумовлювало її соціально-виховне спрямування. Наприклад, В. Баранівський зважає на те, що «головними виховними принципами в Києво-Могилянській академії, започатковані ще братськими школами, стали всестановість та рівність усіх у навчанні. Це сприяло розвиткові демократичних ідеалів, вихованню у студентів почуття гідності та взаємної поваги» [2]. Тобто зовнішньо-соціальна тенденція демократизації, яка уможливилася з фактом появи вищих навчальних закладів як осередків почасти вільного мислення, посилювалася внутрішніми умовами демократизації студентського буття, яка виявлялася у загальній життєдіяльності цієї соціальної групи, зокрема й у дозвіллі.

В. Горський підкреслює, що «Києво-Могилянська академія творилася та існувала як осереддя молодості з властивим їй несприйняттям будь-яких форм догматизму, консерватизму, стагнації, сповнена наснаги, готовності до активної творчої діяльності. Усвідомлення того, що навчання спрямоване не так на зростання освіченості, нагромадження знань як самотети, а в ім'я самоздійснення людини – ось головний підсумок, що резюмує спрямованість виховної концепції, яка стверджувалася у Києво-Могилянській академії» [5]. А це означає, що навчання не єдиний засіб становлення особистості, неподільність соціальної життєдіяльності в усіх її проявах формує людяність та соціальність особистості.

Про увагу до регулювання діяльності студентства у вільний час свідчать дослідження організації позанавчальної діяльності перших українських академій та колегіумів. Л. Посохова довела, що колегіуми переймали традиції академій, тому для виявлення соціально-виховних тенденцій дозвілля суттєвими є наступні факти.

У XVIII ст. з'являються та закріплюються нові практики дозвілля та відпочинку. Їх виникнення пов'язане із Київським колегіумом (академією), який успішно розповсюджував свій досвід і традиції, які стосувалися не тільки навчання студентів, але й організації їх відпочинку. Ф. Прокопович у «Духовному регламенті» 1721 р. запропонував «регули для лікування нудьги у молодих людей». Для того часу це була новація, що закріплена у законодавчому акті. Автор запропонував прогулянки, активні ігри, розважальні поїздки (отримали назву «рекреацій»). В якості розважання Ф. Прокопович пропонував у години відпочинку, як це було прийнято у Києво-Могилянській академії, влаштовувати диспути, комедії та веселі риторські екзерциції (вправи) [13].

Це знайшло відбиття на практиці організації дозвілля. У середовищі спудеїв переважало святкове та інтелектуальне дозвілля «Академічні свята» – колегіумські акти, філософські та богословські диспути – відомі

з перших десятиліть існування православних колегіумів [12, с. 184 – 185].

Про те, що через дозвілєву активність було можливо проявити певні соціальні якості й поза середовищем закладу вищої освіти свідчить наступне: «Студенти та викладачі виступали на різних міських урочистостях з промовами, проповідями, привітаннями». «Після заснування Харківського університету колегіум неодмінно брав участь у різних святкових подіях міста вже разом із університетом. Під час університетських актів колегіумський хор виконував ораторії і концерти» [12, с. 186].

Стала традиційною практика рекреацій, за якими закріпилася назва «травневі рекреації», де студенти утворювали своєрідні обряди, розважалися рухливими іграми, грою на музичних інструментах, хоровим співом. Л. Посохова зазначає, що «всі колегіуми розташовувалися в самих центрах своїх міст, тому хода студентів через усе місто на рекреацію, на природу, ставала помітним явищем, новим для місцевого культурного середовища провінційних міст» [11, с. 174]. Формувалися студентські дозвілєві традиції, зокрема «спільні прогулянки студентів та викладачів стали у XVIII ст. звичайним видом відпочинку» [11, с. 175] і частиною повсякденного життя.

Про розвиток інтелектуального напряму дозвілля, що сприяє розвитку його соціально-виховного спрямування, свідчить те, що за даними документації архіву Харківського колегіуму, читання газет стало звичайним заняттям вчителів та учнів у вільний час, що не було характерним для духовних шкіл Російської імперії того часу, оскільки ці заклади не виписували газет [11, с. 176].

Серед усталених форм організації дозвілля в контексті позанавчальної діяльності – студентські театри. На такі вистави збиралися не тільки учні та викладачі, але й запрошені гості, еліта міського товариства того часу [11, с. 177]. Популярність постановок вертепів із притаманною їм простотою сюжету, соціальними та побутовими мотивами, комедійними ситуаціями, народними персонажами, свідчить про тісний зв'язок шкільного театру з народною культурою, а нових видів інтелектуального відпочинку із традиційними.

О. Рубаха зважає на те, що тенденції секуляризації та демократизації студентського середовища відбивалися й на характері дозвілля. А саме, у XIX ст. «театр поступово виходить на широкий культурний простір, пов'язаний зі світським міським середовищем і побутом. Спудеї Академії були першими авторами і виконавцями вертепних драм» [14, с. 144].

Дозвілєві традиції українського студентства розвивалися відповідно до соціально-культурних умов соціальної життєдіяльності. Наприклад, на початку XIX ст. студенти Харківського університету влаштовували аматорські спектаклі у власному приміщенні, куди запрошувалася і стороння публіка. У 50-60 рр. XIX ст. набуває широкого розповсюдження студентська самодіяльність. Родинні вистави

влаштовували насамперед представники демократичної інтелігенції і прогресивного дворянства. Організаторами-режисерами таких вистав часто були студенти, «за сумісництвом» домашні вчителі та гувернери. Існують документальні свідчення про влаштування в міському театрі з благодійною метою студентських спектаклів, в яких усі ролі, навіть жіночі, виконувалися студентами-юнаками, а хід п'єси супроводжував студентський оркестр [4]. Отже, таке дозвілля підкреслює соціально-виховний аспект через виявлення благодійності та розвиток соціальних якостей студентів, що сприяє становленню соціальної самосвідомості.

Певне уявлення про розвиток соціально-виховного спрямування дозвілля студентів у ХХ ст. можна скласти, аналізуючи роботи сучасних українських істориків, які пов'язані з дослідженням повсякденного життя (О. Бадер, О. Сергійчук, Н. Хоменко) та соціальний розвиток радянського студентства (І. Кон, В. Лисовський та інші учені).

Наприклад, Н. Хоменко зважає на те, що студентство, як і інші категорії громадян підпадали під значний ідеологічний тиск, але мали особливості проведення вільного часу. У 1950-1960-х рр. у ВНЗ функціонувала розгалужена мережа офіційного відпочинку (художня самодіяльність, спортивні секції, бібліотеки та ін.), яка одночасно була своєрідним елементом системи державного контролю за життям студентства. Саме тому більшою популярністю серед молоді користувався неофіційний відпочинок: кіно, театр, танці, читання різноманітної літератури, пляж та ін. [15, с. 21].

Очевидно, що студентське дозвілля було невід'ємною складовою як соціального розвитку загалом, так і соціального виховання цієї групи, всієї системи соціального виховання суспільства, що базувалася на соціоцентричних цінностях і мало чітко визначену структуру і зміст, що, звісно, не могло співпадати з потребами й прагненнями такої кількості різноманітних творчих особистостей.

Усвідомлення важливості соціального виховання студентства уможливило створення ідеалу студента як особистості і місця дозвілля в цьому процесі, що було показовим на той час: «Висока соціальна активність студентства постає в тому, що поряд з оволодінням науковими знаннями, воно активно бере участь у трудовому та суспільно-політичному житті країни (літній трудовий семестр, комсомольська робота тощо). Комуністична партія та Радянська держава приділяють велику увагу вдосконаленню системи освіти та ідейно-політичному вихованню студентства, його залученню у самостійну наукову роботу, розширення культурного світогляду» [6].

Існувала доволі обґрунтована тогочасна типологія студентства, розроблена В. Лисовським спільно з науково-дослідним колективом, в основу якої закладено наступні критерії: ставлення до навчання, наукова та суспільно-політична активність, загальна культура та колективізм. Згідно з цією типологією, негативними характеристиками студентства є слабка успішність, не зацікавленість науковою роботою, пасивність у

суспільній роботі, відпочинок і розваги – основна сфера інтересів, з колективом пов'язаний в основному тільки сумісним відпочинком [8, с. 171 – 173]. Отже, помітною є тенденція щодо протиставлення характеристик позитивного радянського студента, зокрема робиться це через його дозвіллі в вполюбаннн, тобто заняття у вільний час засуджувалися, якщо не підпадали під загально прийняту радянську норму.

У подальшому студентське дозвілля стає здебільшого показовим для оцінювання процесу соціального розвитку цієї групи молоді. З появою загальної тенденції демократизації суспільства у незалежній українській державі, дозвілля студентів віддзеркалює загальне спрямування соціокультурного розвитку і потребує соціально-педагогічного вдосконалення. Отже, дозвілля студентів пройшло шлях від невпорядкованості та «забороненого плоду» до демократичної соціально-виховної регламентації та розгалуженості. Перспективою подальшого дослідження є наукове обґрунтування активізації соціальної творчості студентства у соціально-виховному дозвіллевому середовищі.

Список використаної літератури

- 1. Антологія** средневековой мысли [Електронний ресурс]. – СПб. : – Изд-во Русского христианского гуманитарного института, 2001. – Режим доступу: krotov.info/acts/05/3/2001anto.htm – Назва з екрана.
- 2. Баранівський В. Ф.** Гуманістичні засади внутрішнього життя Києво-Могилянської академії / В. Ф. Баранівський // Наукові записки НаУКМА. – К., 2000. – Т. 18. Ювілейний випуск, присвячений 385-річчю КМА. – С. 49 – 50.
- 3. Безпалько О. В.** Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : Монографія / О. В. Безпалько. – К. : Науковий світ, 2006. – 363 с.
- 4. Григор'єва М. В.** Студентське дозвілля: погляд у минуле [Електронний ресурс] / М. В. Григор'єва. – Режим доступу: http://ru.nuph.edu.ua/?page_id=7973. – Назва з екрана.
- 5. Горський В. С.** Alma mater вищої освіти в Україні / В. С. Горський // Наукові записки НаУКМА. – К., 2000. – Том 18. Ювілейний випуск, присвячений 385-річчю КМА. – С. 81 – 87.
- 6. Кон І. С.** Студенчество [Електронний ресурс] / І. С. Кон. – Режим доступу: <http://bse.sci-lib.com/article107140.html>. – Назва з екрана.
- 7. Либера Ален де** Средневековое мышление / Ален де Либера; пер. с фр. А. М. Руткевича, О. В. Головой. – М. : Праксис, 2004. – 359 с.
- 8. Лисовский В. Т., Дмитриев А. В.** Личность студента / В. Т. Лисовский, А. В. Дмитриев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 183 с.
- 9. Модзалевский Л. Н.** Очерк истории воспитания и обучения с древнейших до наших времен. Для педагогов и родителей / Л. Н. Модзалевский. – СПб, 1882. – 436 с.
- 10. Монро П.** История педагогики: В 2-х ч. Древность и средние века / П. Монро. – М., 1923. – 286 с.
- 11. Посохова Л. Ю.** «Рекреація»: культура відпочинку учнів та викладачів православних колегіумів України

XVIII ст. / Л. Ю. Посохова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Історія. – Харків, 2008. – Вип. 40 (816). – С. 169 – 180. **12. Посохова Л. Ю.** «Академічне повсякдення» викладачів та учнів православних колегіумів України XVIII ст. [Електронний ресурс] / Л. Ю. Посохова. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Posokhova_Liudmyla/Akademichna_povsiakdennist_vykladachiv_ta_uchnivpravoslavnykh_kolehiumiv_Ukrainy_XVIII_st.pdf – Назва з екрана. **13. Прокопович Ф.** «Духовний регламент» [Електронний ресурс] / Ф. Прокопович – Режим доступу: <http://www.krotov.info/acts/18/1/1721regl.html>. – Назва з екрана. **14. Рубаха О. О.** Спадкоємні зв'язки шкільного театру Києво-Могилянської академії та українського професійного світського музично-драматичного театру кінця XVIII – першої половини XIX ст. / О. О. Рубаха // Наукові записки НаУКМА. – К., 2000. – Т. 18. Ювілейний випуск, присвячений 385-річчю КМА. – С. 143 – 145. **15. Хоменко Н. М.** Повсякденне життя студентської молоді України (1950 – 1960-ті рр.): автореф. дис... на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – «Історія України» / Н. М. Хоменко. – К., 2008 – 20 с. **16. Чемберлін Е.** Епоха Возродження. Быт, религия, культура / Е. Чемберлін. – М. : Центрполиграф, 2006. – 218 с. **17. Overman Steven J.** Sporting and recreational activities of students in the medieval [Електронний ресурс] / Steven J. Overman. – Режим доступу: <http://facta.junis.ni.ac.rs/pe/pe99/pe99-03.pdf>. – Назва з екрана.

Максимовська Н. О., Максимовський М. І. Історія студентського дозвілля: соціально-виховний аспект

У статті розглядається історія розвитку соціально-виховної спрямованості дозвілля студентської молоді. Підкреслюється тенденція демократизації студентського середовища зокрема через сферу дозвілля. Визначається неоднозначність проявів у сфері дозвілля в різні історичні часи: від крадіжок та пияцтва до участі у містеріях та університетських святах. Розглядаються форми дозвілля європейських та українських студентів у соціально-виховному аспекті, який полягав у виявленні активності студентів та розвитку соціальних якостей через дозвілєву діяльність.

Ключові слова: студенти, дозвілля, соціально-виховна спрямованість.

Максимовская Н. О., Максимовский Н. И. История студенческого досуга: социально-воспитательный аспект

В статье рассматривается история развития социально-воспитательной направленности досуга студенческой молодежи. Подчеркивается тенденция демократизации студенческой среды в том числе через сферу досуга. Определяется неоднозначность проявлений в сфере досуга в разные исторические периоды: от краж и пьянства до участия в мистериях и университетских праздниках. Рассматриваются

форми досуга європейських і українських студентів в соціально-воспитательном аспекте, который состоял в проявлении активности студентов и развитии социальных качеств через досуговую деятельность.

Ключевые слова: студенти, досуг, соціально-воспитательна направленность.

Maksymovska N. O., Maksymovskiy N. I. History of students' leisure: socio-educational aspect

The article describes the development history of student youth's social-educational direction of leisure. It underlines the tendency of students' environment democratization, particularly through leisure sphere. Definition was given for the ambiguity of leisure sphere manifestations at different historical times: from negative (theft and debauchery) to socially-positive (charity performances, city level university holidays). Leisure forms of European and Ukrainian students in social-educational aspect, which lies in detecting student activity and development of social qualities through leisure activity, are reviewed.

It is being defined that student leisure becomes significant for evaluation of this group's social development process. Social-educational direction of student leisure was developing in general social-cultural conditions with the view on higher education institution environment specifics. With the formation of general tendency of society democratization in an independent Ukrainian state, student leisure reflects the general direction of sociocultural development and requires social-pedagogical improvement. Student leisure went through a contradictory path from disorder to democratic social-educational regimentation and branching, which requires research in present conditions.

Key words: students, leisure, social-educational direction.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Рижанова А. О.

УДК [373.015.31:329.15](477)«192/193»

О. І. Мальцева

**ПІОНЕРСЬКІ ЗАГОНИ ЯК ФАКТОР КОМУНІСТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В УРСР (20 – 30-ті роки ХХ століття)**

З початку ХХ століття на Україні почали з'являтися різноманітні дитячі об'єднання, що мали собі на меті виховання майбутніх борців за комуністичне майбутнє. У 1922 році вони об'єдналися у єдину піонерську організацію, якій в 1924 році було присвоєно ім'я В. Леніна.